

Torčec-Cirkvišće, arheološko istraživanje 2009.

Torčec-Cirkvišće, Archaeological Excavations in 2009

Siniša Krznar

Primljeno/Received: 10.03.2010.
Prihvaćeno/Accepted: 01.04.2010.

Rad donosi sažeti prikaz rezultata istraživanja na lokalitetu Torčec-Cirkvišće, provedenih u listopadu 2009. godine. Ovogodišnja istraživanja se nadovezuju na ona koje je Institut za arheologiju proveo 2002. godine te je dio tada otvorene sonde sada istražen do zdravice. Definirano je 36, a istraženo 34 grobnih cjelina, što ukupno čini 54 pronađena groba na lokalitetu. Grobovi se uglavnom mogu datirati u novi vijek.

Ključne riječi: Torčec, groblje, kasni srednji vijek, novi vijek
Key words: Torčec, cemetery, Late Middle Ages, modern age

U razdoblju od 13. listopada do 21. listopada 2009. Institut za arheologiju iz Zagreba proveo je terenska arheološka istraživanja na položaju Cirkvišće, smještenom sjeverno od centra današnjeg sela Torčec (općina Drnje, Koprivničko-križevačka županija) te istočno od ceste koja vodi od Torčeca prema Đelekocvcu. Istraživanja su obavljena u okviru znanstvenog projekta pod nazivom *Srednjovjekovno naseljavanje sjeverne Hrvatske u svjetlu arheoloških izvora*, čija je voditeljica dr. sc. Tajana Sekelj Ivančan, viša znanstvena suradnica Instituta za arheologiju, a u skladu s dozvolom Ministarstva kulture, klasa UP/I-612-08/09-08/0415, Urbroj: 532-04-06/04-09-2, koju je u Bjelovaru izdala Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Bjelovaru. Voditelj istraživanja bio je mr. sc. Siniša Krznar, znanstveni novak na tom projektu. U istraživanjima je sudjelovao i dr. sc. Mario Novak, znanstveni suradnik Odsjeka za arheologiju HAZU-a te Ivan Valent, student 4. godine arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pomoćnu stručnu i tehničku ekipu činili su braća Ivan i Zlatko Zvijerac te Marko Draganić. Arheološke radove financirali su putem Društva za povjesnicu i starine Torčec, Grad Koprivnica i Županija koprivničko-križevačka s iznosom od 17.000,00 kn.

Ova istraživanja nastavak su probnog istraživanja iz 2002. godine (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2003: 5–36). Prihvaćen je tada postavljeni koordinatni sustav i dio tada djelomično istražene sonde (□ I 10 i istočni dio □ H 10) ponovno je otkriven te se nastavilo s njegovim istraživanjem. Dokumentacija istraživanja se nastavila na onu iz istraživanja provedenog 2002. godine. Zabilježene su 93 nove stratigrafske jedinice (od SJ 087 do SJ 179 – zapune, kosturi, ukopi, slojevi). Uvedeno je 18 vrećica nalaza (N 70 – N 87), uglavnom fragmenata keramike i željeznih čavala. U popisu posebnih nalaza upisano je 20 predmeta: prstenje, pojasne kopče, kopčice za odjeću, parta itd. (PN 28 do PN 47). Kao posebno važan nalaz možemo istaknuti vrlo dobro očuvanu partu iz groba 47. U popis uzoraka zabilježena su 52 uzorka kostiju, što dislociranih što iz grobnih cjelina (U 93 – U 144).¹ Kao dio nacrtne dokumentacije izrađeno je 25 crteža (od broja 31 do 55). Nacrtna dokumentacija sastoji se od tehničkih nacrti izrađenih u računalnim programima AutoCAD i RasterDesign, na osnovi apsolutnih geodetskih koordinata koje su svakodnevno snimane totalnom geodetskom stanicom tipa Leica TCR 405.²

- 1 Sve pronađene kosti predane su na antropološku analizu dr. sc. Mariju Novaku s Odsjeka za arheologiju HAZU-a.
- 2 Na posudbi totalne geodetske stanice zahvaljujem prof. dr. sc. Željku Tomičiću, a na pomoći oko rekonstrukcije koordinatne mreže zahvaljujem kolegici dr. sc. Kristini Jelinčić.

Istražene grobne cjeline

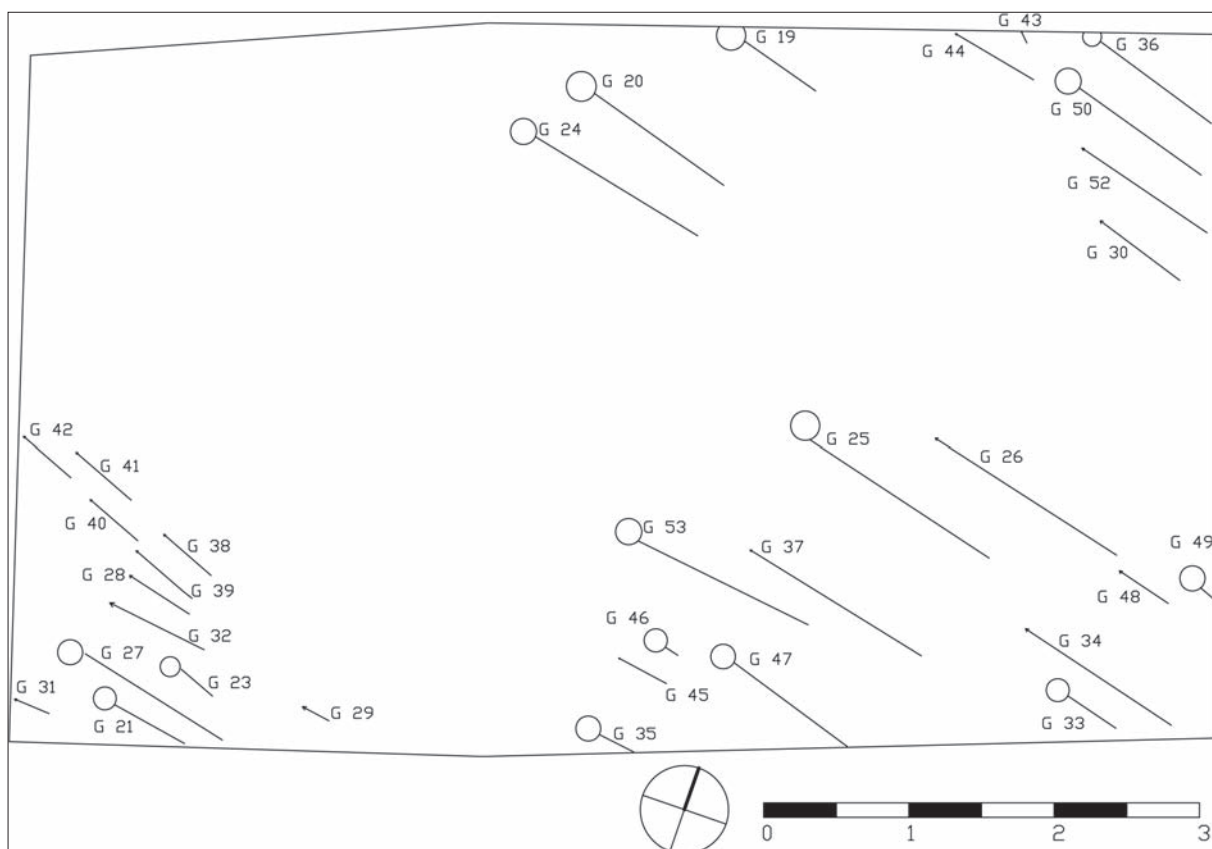
Kako je s prethodnog istraživanja bilo poznato da se na toj površini nalazi kasnosrednjovjekovno-novovjekovno groblje s relativno gusto ukopanim grobnim rakama, otvoren je □ I 10 te istočni dio □ H 10. Kada se ustanovilo da se cijela površina zbog nedostatka sredstava i vremena neće stići istražiti, iskopavanje se usredotočilo na □ I 10. Ukupno se zabilježilo 36, a istražilo 34 grobne cjeline. Pokojnici su u grobove polagani ispruženi na leđa, orijentacije zapad (glava) – istok (noge), ruku ispruženih uz tijelo ili položenih na zdjelicu. Prisutnost kovanih čavala u pojedinim grobovima sugerira njihovo pokopavanje u drvenim ljesovima. Ukope grobova je bilo veoma teško prepoznati, osim tamo gdje su bili ukopani u zdravicu. Grobovi su dosta gusto pokapani, pa su mlađi presijecali i uništavali starije, što se dobro vidi kod grobova 38 – 42 ili 45 – 47. Bogatstvom nalaza posebno se ističe grob mlađe ženske osobe (grob 47), u kojem je pronađena gotovo u potpunosti očuvana parta, pojasna kopča, kopčice za odjeću, prsten te fragment ukrasnog predmeta.

Grob 19

Grob je smješten u □ I 10 uza sjeverni profil sonde, tako da je dio groba ostao ispod profila. S istočne strane grob je presječen ukopom SJ 035. Zapuna groba je smečkasta pjeskovita ilovača s primjesom šljunka (2,5 Y 4/4 – olive brown), slična sloju SJ 004. Ukopan je u zdravicu, a ukop je dobro vidljiv s južne strane groba. Zamijećen je na visini 128,65 m. Kostur odrasle osobe očuvan je u dužini od 83 cm. Podlaktice su ispružene uz tijelo. Lubanja je zamijećena na visini 128,45 m, zdjelica na 128,36 m. Dno ukopa kod lubanje je na visini 128,35 m, a kod zdjelice na 128,32 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 20

Grob je smješten u □ I 10 jugozapadno od G 19. Zapuna groba je smečkasta pjeskovita ilovača s primjesom šljunka (2,5 Y 4/4 – olive brown), identična zapuni G 19. Grob je sa sjeveroistočne i istočne strane ukopan u zdravicu, a s južne strane ukop nije u potpunosti vidljiv, jer je tamo zapuna pomiješana s onom groba 24 (iste su). Ispod zapadne polovice groba najvjerojatnije se nalazi još jedan grob, no on nije istraživan. Ukop groba 20 je zabilježen na visini 128,65 m. Kostur je očuvan u dužini od 130 cm. Radi se o odlično očuvanom kosturu djeteta od okvirno 8 do 10 godina. Podlaktice su ispružene uz tijelo. Lubanja je zamijećena na visini 128,61 m, zdjelica na 128,53 m, a lijevo stopalo na 128,53 m. Dno ukopa kod lubanje i kod stopala je na dubini 128,52 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Plan 1 Tlocrt istraženih grobnih cjelina (crtež: S. Krznar).

Plan 1 Ground-plan of excavated tombs (illustration: S. Krznar).

Grob 21

Grob je smješten u □ H 10 blizu jugozapadnog ugla sonde. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi. Grob je ukopan u SJ 004. Kostur djeteta od 3 do 5 godina starosti je relativno dobro očuvan u dužini od 69 cm. Položaj ruku nije moguće ustanoviti. Lubanja je zamijećena na visini 128,77 m, kralješci kod zdjelice na 128,76 m, a lijevo koljeno na 128,75 m. Dno kod lubanje i kod koljena je na visini 128,72 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 22

Nije istraživan.

Grob 23

Grob je smješten u □ H 10 blizu južnog profila sonde, sjeverno od G 21 i G 27. Ukop i zapuna groba djelomično su vidljivi pri samom dnu ukopa. Grob je ukopan u SJ 004. Riječ je o grobu malog djeteta. Kostur je relativno loše očuvan u dužini od 43 cm. Položaj ruku nije moguće ustanoviti. Lubanja je zamijećena na visini 128,64 m, a noge na 128,75 m. Dno ukopa uzeto u sredini groba je na visini 128,54 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 24

Grob je smješten u □ I 10 južno od G 20, koji mu je svojim ukopom vjerojatno presjekao sjeverni dio zapune. Kako su zapune oba groba iste (ilovača pomiješana s dosta šljunka) te na svom spoju izmiješane, a kosturi nisu oštećeni i leže na gotovo identičnoj visini, teško je sa sigurnošću tvrditi koji je grob mlađi. Grob je s istočne i jugoistočne strane ukopan u zdravicu. Ukop groba s južne strane zabilježen je na 128,60 m. Kostur djeteta starosti od 10 do 13 godina je dobro očuvan. Dužina kostura je 151 cm. Lijeva podlaktica je ispružena uz tijelo, a desna je smještena na zdjelici. Lubanja je zamijećena na visini 128,61 m, zdjelica na 128,59 m, a desni gležanj na 128,58 m. Dno ukopa kod lubanje je na dubini 128,53 m, kod zdjelice na

128,51 m, a kod stopala na 128,53 m. U grobu su pronađena dva čavla koji sugeriraju da je kostur ukopan u lijesu, no drugi tragovi nisu nađeni.

Grob 25

Grob se nalazi u □ I 10. Zapuna groba prvo je zamijećena na zapadnoj strani groba, gdje je ukopana u zdravicu, na visini 128,72 m. Zapuna je u gornjem djelu ista kao SJ 004, a u donjem djelu groba je kompaktna ilovača pomiješana s dosta šljunka (2,5 Y 4/3 olive brown). Kostur je relativno dobro očuvan. Dužina kostura je 168 cm. Obje podlaktice i šake su položene na zdjelicu. Sa sjeverne strane grob je presječen ukopom SJ 140, koji je vjerojatno dio ukopa SJ 035 iz 2002. godine te kosturu nedostaju lijeva lopatica i nadlaktica. Lubanja je zamijećena na visini 128,61 m, zdjelica na 128,56 m, a desno stopalo na 128,53 m. Dno ukopa kod lubanje je na dubini 128,50 m, a kod stopala na 128,48 m. U zapuni groba pronađena su dva fragmenta bronce (PN 28) – vjerojatno dio prstena.

Grob 26

Grob se nalazi u □ I 10. Zapuna groba je u potpunosti ista kao i ona groba 25 te se rubovi ukopa između ta dva groba ne mogu razlučiti. Sa sjeverozapadne strane grob je presječen ukopom SJ 140 te mu nedostaje lubanja i lijevi dio torza. Ostatak kostura je relativno dobro očuvan. Preostala dužina kostura je 154 cm. Desna podlaktica je ispružena uz tijelo. Kostur se nalazi na 128,50 m, a dno ukopa kod ramena je na dubini 128,48 m, a kod stopala na 128,46 m. Leži na zdravici u koju je i djelomično ukopan. Osim u zdravicu, ukopan je i u SJ 004. Na prstu desne ruke pronađen je brončani prsten (PN 30) u obliku trake s dva paralelna ureza.

Grob 27

Grob je pronađen u □ H 10, u JZ kutu sonde. Ukop i zapuna nisu vidljivi tj. zapuna je ista kao okolni sloj. Grob je dosta devastiran. Lubanja je pomaknuta, lijevi dio trupa nedostaje, a

noge su gurnute u desnu stranu, vjerojatno pri ukopu G 23. Dužina kostura je 128 cm. Radi se o adolescentu od otprilike 15 godina. Desna podlaktica je položena na zdjelicu. Desno rame zabilježeno je na visini 128,55 m, a desna zdjelične kosti na 128,58 m. Dno ukopa, pored očuvanih kralježaka, je na 128,51 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 28

Grob se nalazi u □ H 10. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi. Pronađene su samo kosti potkoljenica i stopala odrasle osobe. Sačuvana dužina kostura je 49 cm. Leži na zapuni nekoga drugoga groba. Uokolo groba u sloju se nalazi mnoštvo dislociranih kostiju. Desno koljeno je na visini 128,53 m, a dno ukopa pored koljena na 128,49 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 29

Grob je ukopan u □ H 10. Zapuna groba ne razlikuje se od okolnog sloja. Ukop je zamijećen samo s istočne strane groba na visini 128,73 m. Pronađene su samo kosti stopala, dužine 21 cm. Desni gležanj je na 128,70 m, a dno pokraj stopala je na 128,64 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 30

Grob je pronađen u □ I 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. Pronađene su samo potkoljenice i dio lijeve natkoljenice odrasle osobe. Sačuvani dio kostura je duljine 70 cm. Zapadni dio groba presječen je sa SJ 173 koji je vjerojatno dio SJ 035. Grob leži na zdravici. Visina lijevog koljena je 128,47 m, a lijevog stopala 128,45 m. Dno između stopala je na 128,41 m, a kod koljena je na visini 128,43 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 31

Grob je pronađen u □ H 10, u samom JI kutu sonde, tako da se uglavnom nalazi ispod zapadnog profila iskopa. U sondi se nalazi samo lijevo stopalo. Ukop je primijećen tek nakon što je stopalo očišćeno i to u samom dnu, na visini 128,48 m. Grob je ukopan u SJ 004. Visina na kojoj je primijećeno stopalo je 128,50 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 32

Grob je smješten u □ H 10, SI od G 31. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi. Kostur djeteta je vrlo loše očuvan, a duljina mu iznosi 75 cm. *In situ* se nalaze samo lijeva potkoljenica te desna podlaktica. Nadlaktica, natkoljenica i fragmenti zdjelice su dislocirani, a ostatak kostura nedostaje. Vjerojatno poremećen ukopima G23 i G 28. Kostu su zamijećene na visini 128,50 m. Dno ukopa je na 128,48 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 33

Grob je smješten u □ I 10, uz južni profil sonde. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi, tj zapuna je ista kao i okolni sloj SJ 004 u koji je grob ukopan. Od kostura je očuvana samo lubanja i lijeva strana torza. Riječ je o ostatku skeleta odrasle osobe u duljini od 61 cm. Presjekao je G 34 koji se nalazi sjeverno od njega, a s južne strane je presječen od ukopa SJ 165 (možda grob - no na malom dijelu pronađenom unutar sonde se to nije moglo ustanoviti). Visina na kojoj je pronađena lubanja je 128,81 m, a visina desne nadlaktica kod lakta 128,77 m. Dno groba kod lubanje je na 128,73 m, a kod prsne kosti na 128,68 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 34

Grob je smješten u □ I 10, sjeverno od G 33. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi, tj zapuna je ista kao i okolni sloj SJ 004 u koji je grob ukopan. Kostur je dosta loše očuvan. Duljina kostura iznosi 132 cm. S južne strane presjekao ga je G 34. Visina fragmenta lubanje je 128,71 m, lijevog ramena 128,76 m, a lijeve natkoljenice (koljeno) 128,73 m. Dno groba kod lijevog ramena je na visini 128,72 m, a kod koljena na 128,69 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Sl. 1 PN 31 i PN 32 *in situ* u G 37 (snimio: S. Krznar).

Fig. 1 SF 31 and SF 32 *in situ* in G 37 (photo: S. Krznar).

Grob 35

Grob je smješten u □ I 10, tako da se desna strana torza te cijeli donji dio kostura nalazi ispod južnog profila sonde. Ukop je primijećen na visini 128,68 m i ukopan u zdravicu. Zapuna groba je u gornjem djelu identična SJ 004 (šljunak + pijesak), a u donjem je ilovača pomiješana sa šljunkom (vjerojatno zdravica + SJ 004 – 2,5 Y 4/3 olive brown). Kostur je unutar sonde očuvan u duljini od 70 cm. Lijeva podlaktica je položena paralelno uz tijelo. Visina lubanje je 128,67 m, lijeve podlaktice kod profila 128,60 m, a dno groba je na 128,58 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 36

Grob je smješten u □ I 10, u SI uglu sonde te se veći dio lubanje i potkoljenice nalaze izvan sonde. Grob visi prema JI, tako da je ukop na sjevernoj strani primijećen na visini 128,58 m, a na južnoj na 128, 46 m. Na sjeveru je ukopan u zdravicu, a desni dio groba leži na G 50. Zapuna groba je žutosmeđa ilovača s primjesom šljunka (2,5 Y 5/4 – light olive brown). Kostur je unutar sonde očuvan u duljini od 114 cm. Kostur pripada odrasloj muškoj osobi od 25 do 30 godina starosti u trenutku smrti. Lijeva podlaktica je na kuku, a desna se nalazi na zdjelicu. Visina donje čeljusti je 128,50 m, lijevog lakta 128,54 m, a desnog lakta 128,41 m. Dno kod glave je na 128,48 m, kod lijevog lakta na 128,52 m, a kod desnog na 128,38 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 37

Grob je smješten u □ I 10, sjeverno od G 35. Ukop groba je vidljiv samo u SZ uglu, gdje je ukopan u zdravicu na visini 128,77 m. Kostur je vrlo loše očuvan, uglavnom samo lijevi ekstremiteti te desna potkoljenica. Dužina kostura je 140 cm. Desna strana groba presječena je grobom 53. Položaj ruku nije moguće ustanoviti. Visina ramena je 128,62 m, a lijevog stopala 128,59 m. Dno kod ramena je na 128,60 m, a kod lijevog

Sl. 2 Grobovi 38 – 42 (snimio: S. Krznar).

Fig. 2 Graves 38 – 42 (photo: S. Krznar).

stopala na 128,56 m. U grobu su pronađeni PN 31 (okrugla brončana pojasna kopča) i PN 32 (komad korodiranog željeza – možda jezičac).

Grob 38

Grob je ukopan u □ H 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. Radi se o najstarijem grobu iz skupine grobova G 38 – G 42. Očuvana je samo potkoljenica i stopalo. Sa sjeverne strane presjekao ga je G 11 iz 2002. godine, s južne G 39, a sa zapadne G 40. Sačuvani dio kostura je duljine 44 cm. Grob leži na zapuni starijega groba koji nije istraživan. Visina gležnja je 128,50 m, a dno je na 128,48 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 39

Grob je ukopan u □ H 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. Radi se o grobu djeteta. Kostur je očuvan u duljini od 49 cm. Grob leži na zapuni starijega groba koji nije istraživan. Sa zapadne strane ga je presjekao G 40, a s južne G 28. Visina ključne kosti je 128,48 m, zdjelice 128,47 m, a dna 128,44 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 40

Grob je ukopan u □ H 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. Sačuvane su potkoljenice, stopala i dio desne bedrene kosti. Presjekao je grobove 38 i 39, a lijevim koljenom je legao na desno stopalo groba 41. Sačuvani dio kostura je duljine 54 cm. Grob leži na zapuni starijega groba koji nije istraživan. Visina desnog koljena je 128,52 m, lijevog koljena 128,46 m, a dno ukopa kod lijevog stopala je na 128,44 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 41

Grob je ukopan u □ H 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. Sačuvane su potkoljenice i stopala. Desno stopalo je ispod lijevog koljena G 40. Sa zapadne strane ga je presjekao grob 42. Sačuvani dio kostura je duljine 50 cm. Grob leži na zapuni starijega groba koji nije istraživan. Visina lijevog koljena je 128,46

m, lijevog gležnja 128,45 m, a dno ukopa kod stopala je na 128,42 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 42

Grob je ukopan u □ H 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. U sondi se nalaze potkoljenice i stopala odrasle osobe. Ostatak kostura odlazi ispod zapadnog profila sonde. Presjekao je G 40 i G 41. Dio kostura u sondi je duljine 43 cm. Grob leži na zapuni starijega groba koji nije istraživan. Visina lijeve potkoljenice kod profila je 128,45 m, lijevog gležnja 128,44 m, a dna kod stopala 128,39 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 43

Grob je ukopan u □ I 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. U sondi se nalazi samo jedno stopalo. Ostatak kostura odlazi ispod sjevernog profila sonde. Dio kostura u sondi je duljine 11 cm. Grob je ukopan u SJ 113. Visina stopala je 128,45 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 44

Grob je ukopan u □ I 10. Ukop i zapuna nisu vidljivi. U sondi se nalaze desna zdjelica kost, bedrene kosti te dio lijeve potkoljenice. Ostatak kostura odlazi ispod zapadnog profila sonde, odnosno s istočne strane je presječen grobom 50. Duljina dijela kostura koji se nalazi u sondi je 70 cm. Grob leži na zdravici. Visina zdjelice je 128,39 m, lijevog koljena 128,36 m, a dna ukopa kod zdjelice i koljena 128,32 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 45

Grob je ukopan u □ I 10, u zdravici. Ukop je vidljiv na zapadnoj i dijelu južne strane groba. Zamijećen je na visini 128,76 m na SZ uglu, odnosno na 128,69 m u JZ kutu groba. Od kostura je očuvana samo desna nadlaktica i donja čeljust. Ostatak groba je presječen ukopom groba 46 i groba 47. Visina nadlaktice je 128,60 m, a dna ukopa 128,58 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Sl. 3 Grobovi 45 – 47 (snimio: S. Krznar).

Fig. 3 Graves 45 – 47 (photo: S. Krznar).

Grob 46

Grob je ukopan u zdravicu, u □ I 10. Svojim ukopom presjekao je G 45. Ukop je vidljiv na zapadnoj strani groba, a zabilježen je na visini 128,64 m na SZ uglu, odnosno na 128,58 m na JZ uglu groba. Zapuna groba je ista kao i kod G 45 – mješavina zemlje, šljunka i pijeska s malom primjesom ciglica (2,5 Y 4/4 olive brown). Od kostura je očuvana samo lubanja, lijeva lopatica i nešto rebra. Ostatak groba je presječen ukopom groba 47. Grob leži na zdravici. Visina lubanje je 128,63 m, a dna ukopa 128,48 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 47

Grob je ukopan u zdravicu, u □ I 10. Svojim ukopom presjekao je G 45 i G 46. Ukop je vidljiv na sjevernoj, zapadnoj i dijelu južne strane groba, a ostatak odlazi pod južni profil sonde. Zabilježen je na visini 128,61 m na SZ uglu, odnosno na 128,56 m na SI uglu groba. Zapuna groba je ista kao i kod G 45 i G 46 – mješavina zemlje, šljunka i pijeska s malom primjesom ciglica (2,5 Y 4/4 olive brown). Kostur mlađe ženske osobe je odlično očuvan u dužini 115 cm, a dio kostura ispod koljena odlazi u južni profil sonde. Podlaktice su položene na trbuhu. Grob leži na zdravici. Visina lubanje je 128,53 m, križne kosti 128,39 m, lijevog koljena 128,40 m, a dna ukopa 128,39 m kod glave te 128,36 m kod stopala. U ovom grobu je pronađeno najviše nalaza: parta (PN 33, PN 34, PN 44), predica (PN 38), prsten (PN 39), brončane kopčice za odjeću (PN 40, PN 41, PN 42, PN 43), gumbić? (PN 45) i ukrasni predmet (PN 46).

Grob 48

Grob je ukopan u □ I 10. Ukop i zapuna groba nisu vidljivi. Grob je vrlo loše očuvan te su prisutni samo fragmenti kostiju. Sa zapadne strane je presječen grobom 26, a s istočne grobovima 49 i 51. Leži na zdravici. Visina fragmenta kostiju kod desne šake je 128,65 m, a dna ukopa između zdjelčnih kostiju je 128,62 m. U grobu je pronađena željezna pojasna kopča (PN 35) te još dva veoma korodirana komada željeza (PN 36 i PN 37).

Grob 49

Grob se nalazi uz istočni profil sonde u □ I 10, tako da je unutar iskopa nađen samo zapadni rub ukopa groba te lubanja i dio nadlaktice. Grob je ukopan u zdravicu, a ukop je zabilježen na visini 128,83 m sa sjeverne strane, odnosno na 128,60 m u JZ kutu. Leži manjim djelom na zdravici, a većim na grobu 51. Visina lubanje je 128,71 m, a dna ukopa kod lubanje 128,52 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 50

Grob je smješten u SI uglu sonde u □ I 10, južnije od G 36, koji svojom desnom stranom leži na njemu. Istočni dio groba, odnosno potkoljenice nalaze se izvan sonde. Zapuna groba je kompaktna ilovača s malom primjesom šljunka (2,5 Y 4/4 olive brown). Svojim ukopom je presjekao G 44, te G 52 koji se nalazi južno od njega. Ukopan je u zdravicu, a visina ukopa je 128,32 m. Kostur je vrlo dobro očuvan u duljini od 120 cm. Lijeva podlaktica je položena na zdjelicu, a desna na zdjelici ali više prema trbuhu. Visina lubanje je 128,36 m, križne kosti 128,30 m, a desnoga koljena 128,41 m. Dno ukopa kod glave je na visini 128,22 m, kod zdjelice na 128,24 m, a kod desnoga koljena na 128,28 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 51

Grob se nalazi uz istočni profil sonde u □ I 10, malo južnije od G 49 koji djelomično leži na njemu. Unutar sonde nalazi se dio ukopa te dio lubanje. Grob je ukopan u zdravicu, a ukop je zabilježen na visini 128,61 m. Lubanja leži na zdravici. Visina lubanje je 128,55 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 52

Grob je smješten u □ I 10, južnije od G 50, koji ga je presjekao svojim ukopom. Osim grobom 50, presječen je i ukopom SJ 173. Ukop groba samo je djelomično vidljiv i to uz desnu nogu, s južne strane na visini 128,38 m. Zapuna groba je ilovača pomiješana sa šljunkom (2,5 Y 5/4 light olive brown). Od kostura je sačuvana samo desna noga te desna podlaktica.

Kosti pripadaju odrasloj osobi, a sačuvane su u dužini od 106 cm. Visina glave bedrene kosti je 128,33 m, a stopala 128,35 m. Dno ukopa kod glave bedrene kosti je na visini 128,29 m, a kod stopala na 128,33 m. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 53

Grob je ukopan u □ I 10. Ukop i zapuna groba su dobro vidljivi. Zapuna groba je mješavina zemlje i šljunka (2,5 Y 4/4 olive brown) i sadrži dosta dislociranih kostiju. Ukop je na zapadnom dijelu groba primijećen na visini 128,76 m, a na sjevernom na 128,54 m. S jugoistočne strane zapunu groba je presjekao G 47. Grob je ukopan u zdravicu. Svojim ukopom presjekao je G 37. Kostur mlađe osobe je odlično očuvan u dužini 148 cm. Podlaktice su položene na zdjelicu. Visina lubanja je 128,47 m, križne kosti 128,37 m, lijevog stopala 128,35 m, a dna ukopa 128,36 m kod glave te 128,32 m kod stopala. U grobu nisu pronađeni nalazi.

Grob 54

Grob je zabilježen u □ H 10, no zbog nedostatka vremena i financija nije istražen u potpunosti. U zapuni je pronađen prsten PN 47.

Ostale arheološke cjeline

Osim ukopa grobova zabilježeno je još nekoliko stratigrafskih jedinica. Kamena struktura SJ 087 se sastoji od desetak nepovezanih kamenja srednje veličine, a leži na SJ 004. SJ 113 je sloj kompaktne smečkaste ilovače s dosta šljunka - vjerojatno nastao konstantnim prekopavanjem grobnih zapuna i miješanja sloja SJ 004 sa zdravicom - 2,5 Y 4/3 olive brown. Nađen je u sjeverozapadnom dijelu □ I 10. Pronađeno je još nekoliko ukopa i njihovih zapuna (SJ 139, SJ 140, SJ 173, SJ 174) koji se vjerojatno mogu povezati s ukopom SJ 035 iz 2002. godine, a čija svrha za sada nije jasna te ukop i zapuna stupa SJ 175 i SJ 176 koji se nalazi ukopan u zdravicu ispod SJ 174. U JI kutu sonde nađeni su i ukopi SJ 163 i SJ 165, no kako njihov veći dio odlazi ispod profila, nije jasno radi li se o ukopu grobova ili nečem drugom.

Zaključna razmatranja

Tijekom godina lokalitet Torčec-Cirkvišće je učestalo obilažen te su primijećeni površinski nalazi cigle, šute i lomljenoga kamenja, brojni ulomci keramičkih posuda, ljudskih i životinjskih kostiju. Posebnu pozornost privukao je, međutim, 1999. godine kada je oranjem na površinu zemlje dospjela fragmentirana keramička posuda u kojoj je bila pohranjena pseća lubanja. Ustanovljeno je da je glava psa pažljivo bila položena

u posudu, vjerojatno u ritualne svrhe i to sredinom 13. stoljeća (Sekelj Ivančan et al. 1999: 61–79). U crkvenim kanonskim vizitacijama iz 1334. g. spominje se crkva na tom području kao *ecclesia sancti Stephanus regis circa Drauum*, tj. kao župna crkva Sv. Stjepana Kralja blizu Drave u komarničkom arhidakonatu. Sa sigurnošću se može reći da je u sljedećom vizitacijama 1501. g. ta župa premještena u obližnje Trnje, odnosno današnje Drnje (Buturac 1984: 75–76). Nakon turskih pustošenja Torčec se početkom 17. st. obnavlja i tada je vjerojatno ponovo izgrađena crkva na lokalitetu (Petrić 2000: 69–71). Istraživanjem 2002. g. potvrđen je pretpostavljeni sakralni karakter nalazišta i dobiveni su neki elementi za ubikaciju crkve Sv. Stjepana Kralja. Ovogodišnjim istraživanjima pronađeni su brojni grobovi, no oni se uglavnom mogu datirati u novi vijek te svega nekoliko grobova u kasnosrednjovjekovno razdoblje. Vjerojatno su ti ukopi uglavnom uništili tragove ranijeg boravka na lokalitetu. Da bi se kontinuitet života i pokopavanja na nalazištu mogao bolje razjasniti, potrebna su istraživanja na znatno većoj površini negoli što su do sada izvedena.

Literatura

- Petrić, H. 2000, Opća povijest Torčeca, in: *Torčec. Povijest Torčeca*, Biblioteka Historia Croatica, knjiga 21, Torčec, 66–98.
- Sekelj Ivančan, T., Tkalčec, T. 2003, Arheološko nalazište Torčec-Cirkvišće, *Podravina*, Vol. II, br. 4, 5–36.
- Sekelj Ivančan, T., Kužir, S., Bauer, M., Marković, Z. 1999, Slučajni nalaz lubanje *Canis Familiaris* položene u srednjovjekovnu keramičku posudu s lokaliteta Torčec-Cirkvišće kraj Koprivnice, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 15–16, 61–79.
- Buturac, J. 1984, Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, Zagreb, knjiga 59., 43–108.

Summary

In the period from 13th October until 21st October 2009 the Institute of Archaeology from Zagreb conducted field excavations on the site Torčec-Cirkvišće. The excavations are a follow-up of the trial excavations of 2002. The coordinate system set back in 2002 was acknowledged and a part of trench (□ I 10 and eastern part □ H 10) excavated at that time was uncovered again in order to excavate it down to sterile soil. In the course of the excavations, 36 new graves were documented, out of which 34 were examined. New era burials prevail, and only several graves could be dated in the Late Middle Ages. The skeletons in all the graves were laid on their backs in a stretched posture and oriented west-east, with heads to the west. Standing out with its rich finds is particularly grave 47. This is a grave of a younger lady, in which almost entirely preserved woman's headdress (parta), a belt buckle, clothes buckles, a ring and a fragment of a decorative artefact were found. Since it cut through three older graves, while it remained completely preserved, the grave can be dated in the last stage of the existence of cemeteries at the Torčec-Cirkvišće site.

1. Sotin - Jaroshi
2. Slavonski Brod - Galovo
3. Crikvari - crkva sv. Lovre
4. Slatina - Bobovište
5. Slatina - Turbina
6. Zvonimirovo - Veliko polje
7. Suhopolje - Kliškovac
8. Dolina - Glavičice; Dolina - Draganje
9. Torčec - Cirkvišće
10. Pakleni otoci - Soline
11. Ivanec - crkva sv. Ivana Krstitelja
12. Lopar - Podšilo
13. Crikvenica - Igralište